

In the name of Allah, the compassionate, the merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

عنوان و نام پدیدآور:

گفتارهایی در باب جامعه‌شناسی فرهنگی مسلمانان هند
جمعی از نویسندگان؛ به کوشش محسن محمدی.

وضعیت ویراست:

ویراست ۲

مشخصات نشر:

قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری:

۴۲۱ ص: مصور، نقشه، جدول، نمودار.

مرجع تولید:

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

شابک:

۹۷۸-۶۲۲-۳۱۵-۲۳۲-۰

یادداشت:

کتابنامه: ص. ۴۱۸-۴۲۱. یادداشت: چاپ اول ۱۴۰۰ / چاپ دوم: ۱۴۰۲

موضوع:

مسلمانان - هند / Muslims -- India

فرهنگ:

Culture / جنبش‌های اسلامی - هند / *Islamic movements

مجتهدان و علما - هند / Ulama -- India

هند -- زندگی و آداب و رسوم دینی / India -- Religious life and customs

هند -- زندگی فرهنگی / India -- Intellectual life

شناسه افزوده:

محمدی، محسن، ۱۳۵۸ -، گردآورنده

شناسه افزوده:

جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

شناسه افزوده:

Almustafa International Translation and Publication center / Almustafa International University

رده بندی کنگره:

DS۴۳۲ / رده بندی دیوینی: ۹۵۴/۸۸۲۹۷۱/۰۰ / شماره کتابشناسی ملی: ۹۱۷۳۴۴۲

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

BP1455

گفتارهایی در باب جامعه‌شناسی فرهنگی مسلمانان هند (ویراست جدید)

جمعی از نویسندگان به کوشش محسن محمدی

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ شمارهگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: ۳۷۸۳۶۱۳۴ / ۲۵ ۹۸+

تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۳۷۸۳۹۳۰۵ / ۲۵ ۹۸+

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ / ۲۵ ۹۸+

pub_almustafa

pub-almustafa.ir

miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

گفتارهایی در باب جامعه‌شناسی فرهنگی مسلمانان هند

جمعی از نویسندگان به کوشش محسن محمدی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روزکردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

- پیش‌گفتار ۱۵
- بخش اول: کلیاتی در هندشناسی ۲۱
۱. اهمیت و جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی شبه قاره؛ از گذشته تاکنون ۲۳
- توجه ویژه رهبر معظم انقلاب به شبه قاره ۲۳
- ویژگی‌های هند ۲۶
- تاریخچه کهن تمدنی ۲۶
- موقعیت ویژه ژئوپلتیک و استراتژیک ۲۷
- حضور قدرت‌های بزرگ در منطقه ۳۱
- ظرفیتها و منابع اقتصادی ۳۳
- ظرفیت‌ها و ویژگی‌های جمعیتی ۳۵
- وجود حوزه‌های علمیه ۳۷
- پیشینه و زمینه‌های ارتباط با ایران ۳۹
۱. پیشینه حضور و تعامل سیاسی ۴۲
۲. پیشینه حضور و تعامل فرهنگی ۴۵
- جایگاه زبان و ادبیات فارسی ۴۹
۲. فرهنگ هند ۵۵
- مقدمه ۵۵

- نام‌های فرهنگی: ایندیا، هند و بهارات ۵۵
- وضعیت جغرافیایی و جمعیتی ۵۶
۱. موقعیت جغرافیایی ۵۶
۲. جمعیت ۵۶
- تاریخ و روابط قومی و نژادی ۵۸
۱. پیدایش ملت ۵۸
۲. هویت ملی ۶۱
۳. روابط قومی و نژادی ۶۲
- وضعیت فرهنگی ۶۴
۱. وابستگی‌های زبانی ۶۴
۲. نمادها ۶۵
۳. شهرسازی و معماری ۶۶
۴. تغذیه ۶۸
۵. خوراک روزانه ۶۸
۶. آداب معاشرت ۶۹
۷. مراسم و جشن‌های عمومی ۷۰
۸. ادبیات و هنر ۷۰
۹. هنر ۷۰
۱۰. ادبیات ۷۱
- وضعیت مذهبی ۸۲
۱. اعتقادات دینی ۸۲
۲. مرگ و زندگی پس از آن ۸۳
۳. آئین‌ها و اماکن مقدس ۸۴
- وضعیت اجتماعی ۸۵
۱. طبقه‌بندی اجتماعی ۸۵
۲. سازمان‌ها و نهادهای غیر دولتی ۸۸
۳. نقش‌ها و حقوق جنسیتی ۸۹

۴. ازدواج، خانواده و روابط خویشاوندی ۹۰
- الف) ازدواج ۹۰
- ب) نهاد خانواده ۹۱
- ج) ارث ۹۱
- د) گروه‌های خویشاوندی ۹۲
۵. پزشکی و مراقبت درمانی ۹۳
۶. رفاه اجتماعی ۹۴
۷. شاخص توسعه انسانی (HDI) ۹۵
- وضعیت آموزشی ۹۵
۱. مراقبت از کودکان ۹۵
۲. تربیت و آموزش کودکان ۹۶
۳. آموزش عالی ۹۷
۴. وضعیت علوم طبیعی و اجتماعی ۹۸
- وضعیت اقتصادی ۱۰۰
۱. اقتصاد ۱۰۰
۲. نرخ تورم و بیکاری کشور هندوستان ۱۰۱
۳. مالکیت و زمین ۱۰۲
۴. صنایع عمده ۱۰۲
۵. فعالیت‌های بازرگانی ۱۰۳
۶. تجارت ۱۰۴
۷. توزیع مشاغل ۱۰۵
- وضعیت سیاسی ۱۰۵
۱. حکومت ۱۰۵
۲. رهبری و مقامات سیاسی ۱۰۶
۳. کنترل و نظارت ۱۰۷
۴. فعالیت نظامی ۱۰۸

بخش دوم: وضعیت دینی - فرهنگی مسلمانان هند

۱. بررسی و تبیین وضعیت دینی - فرهنگی مسلمانان هندوستان _____ ۱۱۳
- مقدمه _____ ۱۱۳
- توصیف وضعیت دینی - فرهنگی جامعه هند _____ ۱۱۵
۱. ادیان _____ ۱۱۵
- الف) جامعه متکثر دینی و بسترهای قانونی _____ ۱۱۶
- ب) جایگاه مذهب در هند _____ ۱۱۷
- ج) دین در قوانین و مقررات هندوستان _____ ۱۱۹
۲. تاریخچه مسلمانان هند _____ ۱۲۱
۳. فشار استعمار انگلیس بر مسلمانان هند _____ ۱۲۳
۴. نقش مسلمانان در استقلال شبه قاره هند _____ ۱۲۴
- تقسیم‌بندی مذهبی مسلمانان _____ ۱۲۶
۱. آمار و پراکندگی جغرافیایی مسلمانان هند _____ ۱۲۶
۲. پراکندگی جمعیت مسلمانان در هند _____ ۱۲۷
- شیعیان هند _____ ۱۳۲
۱. نقش ایرانیان مهاجر در رشد جایگاه شیعیان هند _____ ۱۳۴
۲. پراکندگی جمعیت شیعیان در هند _____ ۱۳۵
- وضعیت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مسلمانان هند _____ ۱۳۸
۱. وضعیت اقتصادی مسلمانان هند _____ ۱۴۰
۲. وضعیت سیاسی مسلمانان هند _____ ۱۴۲
۳. وضعیت آموزشی مسلمانان هند _____ ۱۴۳
۴. رقبای دینی - سیاسی _____ ۱۴۵
- جمع‌بندی _____ ۱۴۷
- منابع _____ ۱۵۱
۲. بررسی و تحلیل مبارزه پیوسته مسلمانان با استعمار انگلیس در شبه قاره هند با رویکرد تاریخی _____ ۱۵۴
- مقدمه _____ ۱۵۴

- ۱۵۶ _____ جنبش‌های جهادی ضد استعمار _____
- ۱۵۶ _____ ۱. مبارزه حاکمان مسلمان با استعمار _____
- ۱۵۶ _____ الف) سراج الدوله حاکم بنگال _____
- ۱۵۷ _____ ب) حیدر علی حاکم میسور _____
- ۱۵۷ _____ ج) تیپوسلطان دومین حاکم میسور _____
- ۱۵۸ _____ ۲. جنبش‌های مسلمانان اصلاح طلب _____
- ۱۵۸ _____ الف) شاه عبدالعزیز (۱۸۲۴- ۱۷۴۶ م.) _____
- ۱۵۹ _____ ب) سیداحمد بریلوی (۱۷۸۶- ۱۸۳۱ م.) _____
- ۱۶۲ _____ ج) شاه اسماعیل (۱۷۸۱- ۱۸۳۱ م.) _____
- ۱۶۳ _____ د) شریعت الله و ثنوری نظام خلافتی در اندیشه او _____
- ۱۶۶ _____ ه) سید میر نثار علی و مبارزه با استعمار _____
- ۱۶۸ _____ ۳. اتحاد ضد استعماری مسلمانان و هندوها _____
- ۱۶۹ _____ جنبش‌های فکری و فرهنگی؛ تغییر تاکتیک مبارزه _____
- ۱۶۹ _____ ۱. علیگر؛ جنبش روشن فکری آموزشی و مبارزه نرم _____
- ۱۷۳ _____ ۲. تأسیس مکتب علمی - مذهبی دیوبند برای مقابله با استعمار _____
- ۱۷۷ _____ ۳. تأسیس مکتب بریلوی با دورویکرد مبارزاتی _____
- ۱۷۸ _____ ۴. ندوه العلماء و مخالفت با جدایی دین از سیاست _____
- ۱۸۵ _____ منابع _____
- ۱۸۷ _____ ۳. روشی در بررسی منطقه‌ای دین؛ هویت در جامعه‌ی متکثر دینی هند _____
- ۱۸۷ _____ هویت دینی بر مبنای دو نگرش نسبت به دین _____
- ۱۹۱ _____ ارزیابی دو رویکرد به دین در ارتباط اسلام و آیین هندو _____
- ۱۹۲ _____ زمینه‌های تمایز هویتی مسلمان و هندو _____
- ۱۹۷ _____ چارچوبی نظری در بررسی هویت دینی _____
- ۲۰۲ _____ روش روایی در بررسی هویت دینی _____
- ۲۰۷ _____ باورها و مناسک هویت بخش _____
- ۲۰۹ _____ جامعه به عنوان بستر بیرونی هویت دینی _____
- ۲۱۲ _____ خلاصه و نتیجه _____

- منابع ۲۱۴
۴. جایگاه فقه و شریعت نزد طیبیان و بهره‌های اسماعیلی ۲۱۵
- مقدمه ۲۱۵
- صلیحیون یمن و شریعت ۲۱۸
- شریعت مداری بهره‌های داوودی ۲۱۹
- ارکان شریعت بهره‌ها ۲۲۴
- فرقه‌گرایی با جدل بر سر شریعت ۲۳۵
- نقش تشریحی داعیان ۲۳۶
- نگاهی به شریعت نزد بهره‌های سلیمانی ۲۳۹
- نتیجه‌گیری ۲۴۱
- پیشنهاد ۲۴۱
- منابع ۲۴۳
۵. مدرنیسم و شکل‌گیری نص‌گرایی: نگرشی در فهم زمینه‌های اخباری‌گری ۲۴۵
- چکیده ۲۴۵
- مقدمه ۲۴۶
- نگرش عینیت‌گرا در بررسی اخباری‌گری ۲۴۹
- بررسی و تحلیل نگرش عینیت‌گرا به اخباری‌گری ۲۵۳
- الف) تأثیرپذیری جریان اخباری از جنبش ضد عقل و فلسفه در اروپا ۲۵۵
- ب) تأثیرپذیری اخباری‌ها از قشری‌گری جریان حروفیه ۲۵۶
- ج) اثرپذیری اخباری‌گری از سلفی‌گری ۲۵۷
- زمینه‌های سیاسی - اجتماعی شکل‌گیری اخباری‌گری ۲۵۷
- بررسی رویکرد سیاسی - اجتماعی نسبت به نص‌گرایی ۲۶۳
- روانشناسی اجتماعی و نص‌گرایی در مواجهه با دیگری ۲۶۴
۱. دیگری و اخباری‌گری ۲۶۹
۲. دیگری و نص‌گرایی در عصر حاضر ۲۷۱
- الف) معرفت‌شناسی سکولاریسم ۲۷۲

- ۲۷۳ _____ (ب) شرق شناسی و مفهوم پیشرفت
- ۲۷۵ _____ ۳. بررسی رویکرد روان شناسی اجتماعی به نص‌گرایی
- ۲۷۶ _____ خلاصه و نتیجه
- ۲۷۸ _____ منابع

بخش سوم: وضعیت علمی مسلمانان هند

- ۲۸۳ _____ ۱. علما و آثار علمی شیعه در هند
- ۲۸۳ _____ مقدمه
- ۲۸۵ _____ بسترشناسی فرهنگی اجتماعی تقویت بنیه علمی شیعیان هند
- ۲۸۵ _____ حکومت‌های شیعی و تاثیرات آن‌ها بر تقویت علم و علما در هند
- ۲۸۵ _____ ۱. حکومت‌های شیعی در جنوب هند
- ۲۸۷ _____ ۲. حکومت‌های شیعی در شمال هند
- ۲۸۹ _____ مهاجرت علمای شیعی به هند
- ۲۹۳ _____ ۱. علمای مهاجر به هند
- ۲۹۸ _____ ۲. مروری بر کتاب‌های شرح حال نویسی علمای شیعه در هند
- ۳۰۱ _____ ۳. آشنایی اجمالی با علمای شیعه در هند
- ۳۰۴ _____ الف) علمای شیعه در هند در قرن یازدهم
- ۳۱۰ _____ ب) علمای شیعه در هند در قرن دوازدهم
- ۳۱۵ _____ ج) علمای شیعه در قرن سیزدهم
- ۳۳۳ _____ د) علمای شیعه در قرن چهاردهم
- ۳۴۶ _____ جمع‌بندی
- ۳۴۸ _____ منابع
- ۳۵۳ _____ ۲. گزارشی تحلیلی از آثار شیعه‌پژوهی شبه‌قاره هند
- ۳۵۳ _____ مقدمه
- ۳۵۵ _____ تاریخ، عقاید و شخصیت‌های مهم شیعیان
- ۳۵۵ _____ ۱. شیعیان هند جان هولیستر (۱۹۵۳)
- ۳۵۶ _____ ۲. بهره‌ها، اثر اصغرعلی انجینیر (۱۹۸۰)

۳. تاریخ تفکر اجتماعی شیعیان اثنی‌عشری هند، اثر سید اطهر عباس رضوی (۱۹۸۶) _____ ۳۵۷
- نقش قدرت سیاسی در ایجاد و شکل‌دهی جماعت‌های شیعی _____ ۳۵۸
۱. تأثیر قدرت‌های سیاسی پیش از استعمار _____ ۳۵۹
- ریشه‌های تشیع شمال هند در ایران و عراق: دین و حکومت در اوده، ۱۸۵۹ - ۱۷۲۲ اثر خوان کول (۱۹۸۸) _____ ۳۶۰
۲. تأثیر قدرت‌های استعماری _____ ۳۶۱
- الف) تشیع در دوره استعمار هند: دین، جماعت اسلامی و فرقه‌گرایی اثر جاستین جونز (۲۰۱۲) _____ ۳۶۳
- ب) اسماعیلی‌ها در دوره استعمار ۱۹۶۹-۱۸۳۹ اثر مارک فون گروندل (۲۰۰۹) _____ ۳۶۴
- ج) پرونده قضایی آغاخان: دین و هویت در هند دوران استعمار اثر تینا پوریت (۲۰۱۲) _____ ۳۶۵
- نقش واقعه کربلا در هویت شیعی _____ ۳۶۶
۱. شیعیان دوازده امامی اقلیتی مسلمان در هند: مجالس سوگواری اثر تحلیل توبی هوارث (۲۰۰۵) _____ ۳۶۷
۲. اسب کربلا: حیات عبادی شیعیان در هند اثر پینالت (۲۰۰۱) _____ ۳۶۹
۳. شیعیان: پارسایی آیینی و عامیانه در یک جماعت اسلامی (۱۹۹۲) _____ ۳۷۰
۴. مناسک دینی در اسلام معاصر: آیین‌های عبادی شیعیان در جنوب آسیا اثر ورنون شوپل (۱۹۹۳) _____ ۳۷۲
۵. یادآوری کربلا: شهادت در حافظه جنوب آسیا اثر سید اکبر حیدر (۲۰۰۶) _____ ۳۷۳
- شمول‌گرایی و خاص‌گرایی در تشیع _____ ۳۷۴
۱. شمول‌گرایی و التقاط _____ ۳۷۵
- الف) شکل‌گیری اسلام در سند اثر حسن علی خان _____ ۳۷۵
- ب) پرونده قضایی آغاخان اثر تینا پوریت _____ ۳۷۶
- ج) مقاله کربلا در تصویرسازی‌های هندی - پرسی اثر کارن رافل _____ ۳۷۶
- د) مقاله تشیع، انسانیت و انقلاب در هند قرن بیستم اثر جاستین جونز _____ ۳۷۷
۲. خاص‌گرایی _____ ۳۷۸

- الف) مقاله کلام سید دلدار علی نصیرآبادی اثر سجاد رضوی _____ ۳۷۸
- ب) مقاله شریعت، شریعت‌ها و احیاء چشتیه اثر طاهر کارمان _____ ۳۷۹
- ج) مقاله جماعت و خدمات اجتماعی در تصور اسماعیلی‌ها اثر سومن موکرچی _____ ۳۸۰
- اصلاحات دینی و تشیع _____ ۳۸۰
- زنان و شیعیان _____ ۳۸۳
۱. قداست و مناسک دینی در تشیع جنوب آسیا اثر کارن رافل در (۲۰۱۱) _____ ۳۸۳
۲. زنان شیعه: باور و اعمال دینی اسلامیاثر دیان دسوزا در (۲۰۱۲) _____ ۳۸۴
- نتیجه _____ ۳۸۵
۳. کتابخانه‌های مسلمانان در هند؛ از رونق تا افول _____ ۳۸۷
- مقدمه _____ ۳۸۷
- معرفی کتابخانه‌های مسلمانان در هندوستان _____ ۳۸۸
۱. کتابخانه نواب روهیله _____ ۳۸۹
۲. کتابخانه ممتاز العلماء _____ ۳۹۰
۳. کتابخانه ناصریه _____ ۳۹۲
۴. کتابخانه مدرسه الواعظین _____ ۳۹۳
۵. کتابخانه راجه محمود آباد _____ ۳۹۳
۶. کتابخانه رضا _____ ۳۹۴
- رویکرد علمی-فرهنگی حاکمان مسلمان و رونق کتابخانه‌های مسلمانان هند _____ ۳۹۶
۱. حمایت‌ها و اقدامات علمی تغلق شاهیان _____ ۳۹۸
۲. علم و عالم دوستی حاکمان مغول _____ ۳۹۹
۲. توجه حاکمان شیعه در دکن به علم و فرهنگ _____ ۴۰۵
۴. حکومت شیعه در اوده و رونق علمی مجدد شمال هند _____ ۴۰۷
- استعمار انگلیس و افول کتابخانه‌های مسلمانان در هند _____ ۴۰۹
- منابع _____ ۴۱۸

پیش‌گفتار

مطالعه و شناخت وضعیت کنونی مسلمانان در مناطق مختلف جهان یکی از مهم‌ترین وظایف پژوهشکده مطالعات منطقه‌ای پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ است که در قالب‌های گوناگون صورت می‌پذیرد. یکی از فعالیت‌های پژوهشکده مطالعات منطقه‌ای، تهیه فصلنامه پژوهش‌های منطقه‌ای است که مقالات فرهنگی - اجتماعی را با حوزه مطالعات منطقه‌ای منتشر می‌نماید. در این بین هند که از اهمیت ویژه و راهبردی در فعالیت‌های جامعه المصطفی برخوردار است، بخش قابل توجهی از مقالات فصلنامه مطالعات منطقه‌ای را به خود اختصاص داده است. آنچه در پیش رو دارید مجموعه مقالات منتشر شده در فصلنامه پژوهش‌های منطقه‌ای در موضوع هند به انضمام مطالبی از برخی پروژه‌های انجام شده در مورد هند است که در قالب یک اثر تدوین گردیده است.

این مجموعه مقالات، در سه بخش تنظیم شده است:

بخش اول، کلیاتی در مورد هندشناسی

در این بخش ابتدا حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محسن محمدی، وجوه اهمیت و جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی شبه قاره را بررسی کرده

است. در این بخش مطالبی در مورد توجه ویژه مقام معظم رهبری به مسلمانان هند، تاریخچه کهن تمدنی و حوزه‌های علمیه، پیشینه تعاملات فرهنگی و سیاسی ایران و هند، جایگاه زبان و ادبیات فارسی، موقعیت ویژه استراتژیک و ژئوپلتیک هند بیان شده است.

مقاله دوم با عنوان «فرهنگ هند» نوشته پاول دونبرگر با ترجمه آقای صادق عیدی، برگرفته از دائرةالمعارف فرهنگ ملل است که به بررسی جامعه و فرهنگ هندوستان پرداخته است. برخی از این موضوعات عبارتند از: هویت فرهنگی، وابستگی زبانی، روابط قومی و نژادی، تجارت، طبقه‌بندی‌های اجتماعی، مسائل جنسیتی، ازدواج، خانواده و خویشاوندی، آداب معاشرت، اعتقادات دینی، مراسم و جشن‌ها، هنر و علوم انسانی.

مقاله سوم با عنوان «بررسی و تبیین وضعیت علمی فرهنگی مسلمانان هندوستان» توسط آقای دکتر مرتضی اشرافی تهیه شده است که ضمن تبیین وضعیت علمی فرهنگی مسلمانان شیعیان هند در پی هدف‌گذاری و ارائه برنامه راهبردی در این زمینه است.

بخش دوم، مقالات دینی فرهنگی

اولین مقاله این بخش با عنوان «بررسی و تحلیل مبارزه پیوسته مسلمانان با استعمار انگلیس در شبه قاره هند با رویکرد تاریخی» به قلم حجت‌الاسلام والمسلمین محمدرضا کلان‌فریبایی است. این مقاله، به بررسی زیرساخت‌های فکری جریان‌های اسلامی‌ای در شبه قاره می‌پردازد که برای رهایی از یوغ استعمار انگلیس، تلاش کرده‌اند. جریان‌هایی مانند حزب مسلم لیگ، حزب عوامی لیگ، جماعت اسلامی، تبلیغی جماعت که با اتکا به

اصول دین اسلام در برابر استعمار بریتانیا مقاومت کردند. وجه مشترک این جریان‌ها اسلام و نگرش دینی آنان به سیستم‌های اجتماعی است که حاوی تجربه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و فکری، فرهنگی است.

دومین مقاله این بخش را جناب آقای دکتر حمید طالب با عنوان «روشی در بررسی منطقه‌ای دین؛ هویت در جامعه متکثر دینی هند» نگاشته‌اند. این مقاله بین دورویکردی که میان ادیان و پیروان آن‌ها تمایز صریح اعتقادی، هویتی و اجتماعی قائل است و رویکرد دیگر که معتقد است در یک جامعه متکثر دینی، مرزهای هویت دینی بطور کامل متمایز و مشخص نیست، تمایز قائل شده است. در ادامه جهت برجسته ساختن شیوه معنادار مطالعه منطقه‌ای دین، تعامل میان اسلام و آیین هندو در جامعه متکثر فرهنگی و دینی هند و شکل‌گیری هویت‌های دینی بر مبنای این تعامل مورد توجه قرار گرفته است. در پایان به این مسئله پرداخته می‌شود که هویت خاص دینی در چنین بافت التقاطی چگونه برجسته می‌شود.

«جایگاه فقه و شریعت نزد طیبیان و بهره‌های اسماعیلی» به قلم آقای عباسعلی متولیان سومین مقاله در این بخش است. فرقه اسماعیلیه و انشعابات آن همچون طیبیان و بهره‌ها، از فقه و شریعتی متمایز از سایر فرق اسلامی و شیعی برخوردار هستند. نویسنده در این مقاله در صدد است التزام و عدم التزام به فقه و شریعت را در میان طیبیان و بهره‌های اسماعیلی بررسی کند. بر اساس یافته‌های این مقاله بهره‌ها به شریعت پایبند ماندند؛ زیرا به اعتقاد آن‌ها دوره قیامت و زمان ترک شریعت و توجه به باطن فرارسیده است.

آخرین مقاله این بخش با عنوان «مدرنیسم و شکل‌گیری نص‌گرایی: نگرشی در فهم زمینه‌های اخباری‌گری» را نیز آقای دکتر حمید طالب

نوشته‌اند. نویسنده در این مقاله دو رویکرد در تبیین علت شکل‌گیری و رشد اخباری‌گری را در آثار شرق‌شناسانی همچون رابرت گلیو و خوان کول بررسی کرده است که عبارتند از: ۱. تأثیرگذاری و انتقال نگرش‌های اخباری در قالب انتقال ایده‌ها و افکار صورت می‌گیرد. با این فرض که اصول و معیارهای ثابتی برای گرایش‌های اخباری وجود دارد و چارچوب‌های مشخص فکری و انتزاعی برای عالمان اخباری تصور می‌شود؛ ۲. نگرش اخباری صاحبان قدرت مهم‌ترین عامل برای انتشار و گسترش دانسته می‌شود و در این راستا نقش حکومت‌های شیعی در حمایت و حکومت‌های سنی در تضعیف عالمان اخباری مورد توجه قرار می‌گیرد.

در ادامه با تأکید بر نص‌گرایی به عنوان ویژگی مشترک اخباری‌گری و نواخباری‌گری، با استفاده از مفاهیم روان‌شناسی اجتماعی و هویت، نگاه سومی به عوامل شکل‌گیری و گسترش نص‌گرایی معرفی می‌گردد. در این نگاه جدید ابتدا تفکر مدرن به عنوان یک «دیگری» در برابر تفکر دینی معرفی و ایده تمایز از دیگری برای برجسته نمودن هویت مورد توجه قرار می‌گیرد. نویسنده معتقد است در شکل‌گیری و گسترش نص‌گرایی، این نگاه سوم از قدرت تبیینی بیشتری برخوردار است.

بخش سوم، مقالات علمی - فرهنگی

اولین مقاله این بخش با عنوان «جریان‌شناسی علمی و دینی در هند؛ علما و اندیشمندان شیعه در منطقه» متعلق به حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محسن محمدی است. یکی از موضوعات مهم در مطالعات وضعیت شیعیان هند، بررسی اندیشمندان و شخصیت‌های علمی آنهاست. علمای هند را از صدر اسلام و حتی در بین راویان حدیث نیز

می‌توان یافت. تأسیس حکومت‌های شیعی در هند، زمینه را برای فعالیت علما و اندیشمندان شیعی فراهم نمود. مهاجرت علمای شیعه به هند نیز در ارتقای علمی شیعیان هند بسیار مؤثر بود. علمای شیعه هند در همه ایالت‌های هند حضور داشتند و در برخی شهرها مانند لکنه‌و و حیدرآباد حضور بیشتری داشتند. از جهت موضوع فعالیت و آثار علمی نیز کلام، مهم‌ترین و گسترده‌ترین عرصه فعالیت علمای شیعه در هند است.

آقای دکتر حمید طالب مقاله دیگری را نیز در این بخش با عنوان «گزارشی تحلیلی از آثار شیعه‌پژوهی شبه‌قاره هند» نوشته‌اند. پس از انقلاب اسلامی ایران، آثار منتشرشده به زبان انگلیسی در ارتباط با شیعیان مناطق مختلف جهان به میزان قابل توجهی افزایش یافته، اما در زمینه معرفی این آثار به زبان فارسی تاکنون اثری منتشر نشده است. در این مقاله، مهم‌ترین کتاب‌ها و مقاله‌هایی که درباره شیعیان شبه‌قاره هند به زبان انگلیسی تدوین شده، معرفی شده است. موضوعاتی همچون نقش قدرت‌های سیاسی در شکل‌گیری جماعت‌های شیعی، هویت بخشی آیین‌های عزاداری، اصلاحات دینی و تأثیر ایران بر هویت شیعیان این منطقه، از جمله مهم‌ترین موضوعات این آثار است.

آخرین مقاله این بخش در مورد کتابخانه‌های مسلمانان در هند است که توسط حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محسن محمدی تهیه شده است. مراکز و نهادهای علمی مانند کتابخانه‌ها، نشانگر حیات علمی و یکی از نمودهای گذشته علمی غنی و پربار مسلمانان در هند است. در تاریخ مسلمانان هند با کتابخانه‌های معتبری مانند نواب روهیله، ممتاز العلماء، ناصریه، مدرسه الواعظین، راجه محمودآباد و رضا آشنا می‌شویم که کتب بسیار نفیس و ارزشمندی را در خود جا داده بودند. حکومت‌های

مسلمانان از مهم‌ترین عوامل رونق کتابخانه‌های مسلمانان در هندوستان بودند. حاکمان مسلمان علاوه بر این که خود اهل علم بودند، عالمان و هنرمندان را نیز گرامی می‌داشتند و آثار آن در مهاجرت علما به هند و تاسیس مراکز علمی مانند انواع کتابخانه‌ها مشاهده می‌شود. اما این رونق با پایان حکومت‌های مسلمان در هند و سیطره استعمار انگلیس به پایان رسید و استعمارگران نه تنها سرمایه‌های اقتصادی و سیاسی هندوستان را به غارت بردند بلکه سرمایه‌های علمی و فرهنگی آن را نیز به کتابخانه‌ها و موزه‌های اروپا بردند. در این بین فقط تلاش‌های فردی علمای دلسوز بود که بخشی از این سرمایه را حفظ کرد و مانع از تاراج کل این سرمایه شد.

در پایان لازم است از نویسندگان محترم، به ویژه حجت الاسلام والمسلمین دکتر محسن محمدی که زحمت تدوین این اثر را نیز بر عهده داشتند، همچنین از ارزیابان محترم جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر غلامرضا مهدوی، علیرضا مقدم، محمد باقر رضا، محمد رضا صالح تشکر نمایم. امید است که این مجموعه مورد استفاده اساتید، پژوهشگران و مدیران و کارشناسان محترم قرار گیرد.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ ضمن تقدیر از تلاش نویسندگان، از عنایت رئیس محترم پژوهشکده مطالعات منطقه‌ای جناب آقای دکتر مهدی نژاد و پی‌گیری‌های جناب آقای عموری، کارشناس پژوهشی پژوهشکده و نیز همکارانی که در چاپ و نشر این کتاب دخیل بوده‌اند تشکر می‌نماید.